

A *Kartigám* négy dalának eredete még megoldatlan kérdés: lehetséges, hogy egyik-másik nem Mészáros tollából származik. Annyi azonban bizonyos, hogy szövegük műköltő alkotása, német hatásról valló dallamuk nem népies. Ámde éppen a dalok elterjedése mutatja, hogyan népszerűsödtek egyes műköltői alkotások. A kéziratos énekeskönyvekbe tulajdonosaik feljegyezték „a nekik tetsző, bárhol hallott, vagy olvasott verseket és énekeket, ... csonkítva, toldva dallamhoz gömbölyítve, alsóbb, népszerűbb izléshez köszörülve”.¹⁵ Közvetítőjük nem annyira az igazi nép volt, mint inkább „a néppel szintén, de az irodalommal is érintkezésben álló, abból hatásokat felvevő, vidéki középosztály.”¹⁶

May István

Az elveszett alkotmány egy helye

— David kapcái a holdban —

Az *elveszett alkotmányban* olvasható e két sor (I. 331–332.):¹

Hogy lapos a tele hold mint tányér s ráteregte
Dávid kapcáit, szikkadni az éjjeli szélben.

Pollák Miksa azt hiszi, hogy Arany ezt „tréfásan” mondja.² Heller Bernát szerint a költőnél a „Dávidról szóló néphit kissé vaskosan szólal meg”.³ Ő is azt gondolja hát, hogy Arany fogalmazta meg így.

Az alábbiakból újra kiderül, hogy Arany milyen precízen — majdhogy azt nem mondtuk: kinosan — ragaszkodik a hagyományhoz s attól az esztétikum javára sem tér el.

Közelítsük meg a fenti sorokban kifejezett néphit.

1. Hogy Dávid van a holdban, ott muzsikál stb.: közhely a magyar mű- és népköltészetben,⁴ valamint a néphiedelemben.⁵ Arany elé kerülhetett a debreceni diákirodalom alkotásaiban is:

Hanem végre Mercuriust
Elküldötték a Hóldba.
Elmene nagy sietséggel
S Dávidot hegedűjével
Elhozá szerencsésen.⁶

Vagy egy másik helyütt:

Két szép Regementet fogunk állítani,
Azokat a holdba fel maschiroztatni,
Onnan Szent Dávidot ki fogjuk rúdolni,
És az egész hóldat magunknak foglalni.⁷

Olykor fát vágó Dávidot (Dunántúl), vagy fát hordó Dávidot (Tiszántúl) lát a néphit a holdban.⁸

2. Van egy mondatípus, amely száradó kapcákat lát a holdban. Ilyen változatai ismeretesek:

a) Pakulár megázik. Bocskorát és kapcáját csipkebokorra teríti, hogy a holdfény megszáritsa. Mivel eredménytelenül várokozik, szidja a holdat. A hold haragjában felszívja csipkebokrostól, bocskorostól, kapcástól. Most ott láthatók.⁹

¹⁵ HORVÁTH JÁNOS: A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig. Bp., 1927. 8–10.

¹⁶ Uo. — VÖ. KAJEV: Russzkaja lityeratura. I. rész, Moszkva, 1953. 165.

¹ SZENDREY ZSIGMOND, Ethnographia, XXVIII. 1917. 138.

² POLLÁK MIKSA: Arany János és a Biblia. Bp. 1904. 18.

³ HELLER BERNÁT, IMIT Évkönyve, 1929. 84.

⁴ SCHEIBER SÁNDOR: Mikszáth Kálmán és a keleti folklóre. Bp. 1949. 65–67; BÁLINT SÁNDOR, Nyr. LXXXIII. 1959. 478–479.

⁵ DIÓSZEGI VILMOS: Mutatvány a Magyar Néprajzi Atlasz anyagából. Néprajzi Értesítő, XLIX. 1967. 31, 55–59.

⁶ BÁN IMRE — JULOW VIKTOR: Debreceni diákirodalom a felvilágosodás korában. Bp. 1964. 190.

⁷ Debr. Koll. R. 607b. 413; R. 797. 5.

⁸ DIÓSZEGI VILMOS: i. m. 57.

⁹ JANKÓ JÁNOS: Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar (székely) népe. Bp. 1893. 232 (Aranyosszék). Ugyanígy; EA 4210 (Pusztna, Moldva, 1953); MNA R/6 (Vargyas, 1963); MNA R/18 (Kálnok, 1965); MNA R/20 (Kisgalambfalva, 1966).

- b) A nyáját is felszitta a hold, az is kivehető ott.¹⁰
 c) A pásztor *vasárnap* száríttgatta kapcáját, ezért szitta fel a hold.¹¹
 d) A pakulár pásztorbottal áll a holdban, s egy bokron szárad a kapcája.¹²
 e) A birkákat őrző csobán haragjában, hogy nem száradt meg kapcája, a holdba lő.

Ezért szivta fel a hold.¹³

f) A pakulárok Jézus születésének hírére a keleti bölcsekkel tartanak. Izzadt kapcájukat kiterítik száradni, s más útra térnek, hogy megtévesszék Heródest.¹⁴

Az a) verziót jegyezték le Nagyszalontán:

„Égyszër még rigën egy juhászrt egisz nap vert az essõ. Mikor elállott, a kapcáját rateregette száranni a bokorra; gondõlta, majd a hõdvilágon mægyszárad. De hiába várta, még rëggel is ojan vizes vót, mint este. Elkezõdte csúnyán szidni a hõdat, hát e mæg bosszúból a bokorral ëggyütt felszitta, oszt még most is ott lehet látni a hõd közëpin.”¹⁵

Mint hiedelmet a Magyar Néprajzi Atlasz Kelet-Magyarországon és Erdélyben jelzi.

3. Földrajzi határok találkozásánál nem ritka két típus egybeolvadása. Ez történt a jelen esetben is, amikor Dávid és a kapcás pakulár szünkretizmusából Nagyzerénden – Nagyszalonta alatt – az a hiedelem született, hogy „Szent Dávid terigeti a kapcáját a holdban.”¹⁶ A Magyar Néprajzi Atlasz tanúsága szerint így tudják Dobozen (166), Körösnagyharányban (183), Ártádon (190) és Feketelakon is (R 10).¹⁷ Éffélét hallhatott Arany és építette be a folklorisztikus elemekben oly gazdag, első eposzába.

Nem volt tehát szükség arra, hogy Nagyszalontán találkozzék „Palaestina és Románia folklóreja”.¹⁸ Magyar tájak érintkezéséből magyarázandó Arany idézett két sora.¹⁹

Scheiber Sándor

Arany és Madách (A Madách líra kronológiájához)

Madách költői biztonságának megtalálásában, rejtett lírai energiáinak felszabadításában nagy szerepe volt a népies szemléletnek és formakincsnek; személyhez kötve: Petõfinek, Tompának és Aranynak. Petõfi a költői személyesség biztonságát támogatta az akadozva verselgetõ, reflexiókra hajlamos Madáchban. Tompa egy témakör kimunkálásában segített. (Mondái és regéi nyomán született pl. a *Rege az ibolyáról*, a *Jerikó rózsája*, a *fecskérõl*, az *Üstõkõs és csillag* stb.) Arany János – akinek neve a legszükszavúbb Madách-kommentárból sem hiányozhat – verseiben a szemléletességet, a leírások precizitását és a hangulatteremtés klasszikus egynemüségét tartotta Madách követendõnek. A *Nyári estén* és *Az alföldön* a *Családi kör*, az *O- és újkor* az *Ősszel* sugárkörében fogant.

Madáchnál a megérlelve beolvasztott költõi hatások mellett igen gyakoriak a nyílt reminiscenciák is, egészen a közvetlen átvételekig. (Pl. Petõfi korai versének, *A borozónak* híres kezdõsora: „Gondzõ borocská mellett . . .” – szó szerint megvan a *Bokrétát a kalpagomhoz* c. versben.) Plágiumról nincs szó, hiszen Madách ezen verseit nem jelentette meg, sõt kiadásra elõkészített kötetében is áthúzta utólag.

Egy okból igen jelentõsek ezek az átvételek. Madách verseinek idõrendje ugyanis máig tisztázatlan, s ahol az életrajzi, kortörténeti vonatkozások hiányoznak és a stílusvizsgálat sem segít, fontos fogódzóként (terminus ante quem) jöhetnek számba.

Ezúttal Arany „kised eposzának”²¹, a *Keveházának* és Madách *Pusztai temetés* c. versének kapcsolatára kívánok rámutatni. A két vers kezdõ sorai, a felütés (a hangulatfakasztás leghatékonyabb területe) meglepõen rokon egymással.

¹⁰ MNA R/5 (Magyarózd, Mezõség, 1962).

¹¹ MNA R/7 (Bágy, Udvarhely m., 1963).

¹² MNA R/21 (Vágás, 1966).

¹³ Kézirat (Istensegítség, 1965).

¹⁴ MNA R/17 (Szék, 1966).

¹⁵ SZENDREY ZSIGMOND: Nagyszalontai gyűjtés. Bp. 1924. 252 (MNGy. XIV.).

¹⁶ KÁLMÁNY LAJOS, Ethnographia, XXVIII. 1917. 310.

¹⁷ DIÓSZEGI VILMOS: I. m. 58–59.

¹⁸ RÓHEIM GÉZA: Magyar néphit és népszokások. Bp. 1925. 153.

¹⁹ A MNA szövegeit Krizáné Nagy Iloná másolatában ismertük meg. Ezen a helyen is hálás köszönetet mondunk érte.

²¹ GYULAI megjelölése. Szépirodalmi Lapok, 1853. I. 15–16. sz. 255. (1000 – aláírással).